

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 24:1 (2019), SS. 127-156.

Makale Gönderim Tarihi: 27.03.2019 Makale Kabul Tarihi: 20.05.2019

Araştırma Makalesi

TÂCÜDDİN es-SÜBKÎ'NİN NESİH PROBLEMİNE YAKLAŞIMI

Abdurrahman CANER*

Öz

Nesih konusu sahabe döneminden itibaren önemsenmiş ve dini doğru anlamanın bir ölçütü olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple ulema konuyu değişik boyutlarıyla inceleme ihtiyacını hissetmiştir. Söz konusu meseleyi farklı açılardan ele alan âlimlerimizden biri de, birçok alanda eser telif eden ve usulcü kişiliğiyle öne çıkan Tâcüddîn es-Sübkî'dir. Kendisi, Şâfiî mezhebine mensup olmakla beraber zaman zaman gelenekten farklı görüşler ileri sürmüş hatta bazı konularda dört mezhebin genel görüşüne muhalefet edebilmiştir. Onun çoğu âlimden farklı düşündüğü alanlardan biri de nesih meselesidir. Özellikle haber-i vahid ve kıyasın, Kitap ve mütevatir sünneti nesih edebileceği görüşü dikkat çekicidir. Çalışmamızda Tâcüddîn es-Sübkî'nin nesih konusuna yaklaşımını ve konuyla ilgili genel görüşe muhalif görüşlerini tespit ve tahlil etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tâcüddîn es-Sübkî, Nesih, Beyan, İzâle, Hüküm.

The Approach Of Tâjuddîn es-Subkî To The Abrogation Problem

Abstract

Abrogation was considered important from the sahabi period and was evaluated as a criterion to understand the religion correctly. So, Ulema (scholar) needed to examine this topic from different aspects. One of the ulema who takes the topic from different aspects is Tâcüddîn es-Sübkî who compiled many works in many fields and became prominent with his methodologist personality. He was belong to the shafii sectarian, and also from time to time he asserted different views from tradition, and even in some topics he opposed to the four well-

Atıf: Caner, Abdurrahman. "Tâcüddîn Es-Sübkî'nin Nesih Problemine Yaklaşımı". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24:1 (2019): 127-156.

* Dr., İslam Hukuku A.B.D.

known secterians' general views. One of the fields that he thought different from most scholars is abrogation matter. Especially, the view about haber-i vahid and comparision can abrogate the scripture and mutawatir sunnah is remarkable. In our study, we try to determine and analyse Tâcüddîn es_Sübkî's approach to the topic and his opposed views to the general view.

Key Words: Tâcüddîn es_Sübkî, Abrogation, Declaration, Removing, Judgment.

Giriş

Nesih kavramı farklı türevleriyle Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer almıştır. İlk dönem İslam uleması, genel anlamda neshin aklen caiz, naklen de vaki olduğu konusunda ittifak etmiştir.¹ Hicri dördüncü asırdan itibaren neshin alanıyla ilgili tartışmalar ortaya çıkmıştır. Mu'tezile kelamcılarında Ebû Müslim el-İsfahânî (ö.322/924) önceki şeriatlar için neshi mümkün görmekle beraber İslam şeriatı için onun, aklen caiz olsa da naklen vaki olmadığı fikrini ileri sürmüştür. Ona göre İslam şeriatı için neshin vaki olduğu hakkında ileri sürülen deliller, neshi değil, tahsisi ifade etmektedir.²

Neshe yönelik itirazların bir kısmı neshin farklı anlamlandırılmasından kaynaklanmıştır. Nitekim sahabe ve tabiin dönemlerinde söz konusu kavram mutlakın takyidi, âmmin tahsisi, mücmelin tebyini şeklinde geniş bir yelpazede algılanmış ve kullanılmıştır. Nesih kavramı ayrıca, unutturma, Hz. Peygambere indirilmeyip terk edilen mana, müteşabih ayetlerin muhkem

¹ Âmidî, Seyfuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed *el-İhkâm fi usûli'l-Ahkâm* (I-IV), Dâru's-sâmi', Riyâd 2003, c. III, s. 143.

² Ebû Müslim el-İsfahânî'ye göre ehl-i sünnet âlimlerinin nesh için ileri sürdüğü deliller neshi değil, tahsisi ifade etmektedir. Zira hükmü belli bir zamanla sınırlama söz konusudur. Belli şahıslar için tahsis olabildiği gibi belli zamanlar için de tahsis olabilir.(Bkz. İcî, Abdurrahman b. Ahmed, *Şerhu'l-Adûd alâ Muhtasari'l- Muntehe'l-usul*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 2000, s. 272; İbn Neccâr, *Şerhu'l-kevkebi'l-munî* (I-IV), thk. Muhammed ez-Zuheylî-Nezîr Hâmâd, Mektebetu'l-ubeykân, Riyâd 1993, c. III, s. 535.) Seyfuddîn el-Âmidî'ye göre, İsfahânî'nin yapılan işleme, onun meşhur ismi olan nesih değil, tahsis demekle neshin varlığını kabul etmemiş ve bütün Müslümanlara muhalefet etmiştir. Âmidî'ye göre onun bu muhalefeti aslında lâfzidir. Zira işlemi inkâr etmemiş, onu farklı adlandırmıştır. Hz. Peygamberin getirdiği şeriat, kendisinden önceki şeriatlara birçok konuda muhalefet etmişken İsfahânî'nin bunu kabul etmemesi düşünülemez. İsfahânî'ye göre önceki şeriatlerin hükümleri Hz. Peygamberin şeriatıyla nihayet bulmuş ve süresi sonlanmıştır. Hz. Peygamberin şeriatı da sadece Allah'ın bildiği bir süreyle sınırlıdır. Zamanı geldikçe nesih edici hükümler gelerek önceki hükümlerin sürelerini sonlandırır. Nitekim lafızlar da bir süreyle sınırlı ve o sürenin bitmesiyle sonlandırılmaktadır. Aslında bu şekilde neshin, tahsis olarak adlandırılmasının nedeni ortaya çıkmış olmaktadır. Aynı zamanda İsfahânî'nin bu muhalefetinin de gerçek muhalefet olmadığı anlaşılmış olmaktadır. Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 143-144.

olarak ifade edilmesi şeklinde de yorumlanmıştır.³ Neshin sınırlarını çizen ve onu diğer kavramlardan ayıran ilk âlimin İmam Şâfiî olduğu belirtilmiştir.⁴

Klasik fıkıh usulünde neshin anlamı daraltılıp onun daha teknik tanımları ortaya kinsa da bu alanda yapılan tartışmalar artarak devam etmiştir. Neshi reddedenler⁵, onun kabulü durumunda naslarda çelişki ve beşer kelamı olduğu vehmini uyandırması ihtimaline binaen reddetmektedir.⁶ Onu mutlak mânada kabul edenler ise tarihselliği öne sürerek nasla belirlenen açık hükümlerin değişebileceği fikrine bir anlamda kapı aralamış olmaktadır.

Tarihte olduğu gibi günümüzde de neshin konusu önemini korumaktadır. Biz bu çalışmamızda, hicri sekizinci asrın önemli Şâfiî âlimlerinden Tâcüddîn es-Sübkî'nin konuyla ilgili görüşlerini inceleyeceğiz. Söz konusu âlimin görüşlerini esas almamızın nedeni şudur: Onun fıkıh usulü alanında yazdığı *Cem'u'l-cevâmi'*, yüzyıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş, üzerine şerh, ihtisar, haşiye, ta'likler yazılmış, nazma dönüştürülerek ezberletilmiştir. İlim hayatımıza önemli eserler kazandıran ve birçok âlimin övgüsüne mazhar olan Tâcüddîn es-Sübkî'nin nesh hakkındaki görüşlerinin tespiti hem konunun sağlıklı bir zeminde tartışılmasına hem de bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Tâcüddîn es-Sübkî, neshin şer'an vukuu konusunda ittifak olduğunu düşündüğünden onun varlığıyla ilgili Kur'an ve hadislerden ayrıca deliller

-
- ³ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut 1969, c. I, s. 149.
- ⁴ İmam Şâfiî, *er-Risâle* adındaki eserinde neshin lafzını mücmel nassın beyanı veya hükmün izale edilmesi şeklinde kullanmaktadır. Bunun için bkz. Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 65-66. İmam Şafinin nesh kavramına teknik bir tanım kazandırdığı ifade edilse de sahabe döneminden itibaren onun geniş bir çerçevede kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim İbn Abbâs ve İbn Mesut'tan gelen rivayetlerde onların müteşabih ayetler için mensuh, muhkem ayetler için de nasih ifadesini kullandıkları belirtilmiştir. (Bunun için bkz. Tâberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an* (I-XX), Dâru'l-fıkr, Beyrut 1995, c. III, s. 234) Şâtibî'nin ifadesine göre gerek, sahabe, gerekse tabiin tarafından mutlak'ın takyidi, muttasıl ya da munfasıl bir delil ile âm lafzın tahsis, müphem veya mücmel'in beyanı, şer'î bir hükmün sonradan gelen bir hükümlerle kaldırılması "nesh" olarak kabul ediliyor ve nesh kelimesi tüm bu anlamlara gelecek şekilde müşterek manada kullanılıyordu. Hatta Kur'an-ı Kerim'in levh-i mahfuzdan indirilmesine nesh deniliyor, nesh ile tahsis ve nesh ile istisna birbirinin yerine kullanılacak şekilde anlam kargaşası yaşıyordu. Bkz. Gezgîn, Ali Gâlip, "Kur'an'da Nesh problemine Eleştirel Bir yaklaşım", *İslami Araştırmalar dergisi*, c. XIV, sayı: 1, 2001, s. 3.
- ⁵ Bunun için bkz. Bakal, Ali, "İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı", *Harran Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, 1996, sayı: 2, s. 33-74.
- ⁶ Bkz. Hasan, Ahmed, "Nesh Teorisi III", *Çeviren Mehmet Paçacı, İslâmî Araştırmalar*, 1987, c. I, sayı: 4, s. 102-107.

sunma gereğini duymamıştır. Biz de bu genel kabulden hareketle neshin tanımı, çerçevesi ve çeşitleri üzerinde duracağız. Özellikle Kur'an'ın Kur'an ve Sünneti, Sünnetin Kur'an ve Sünneti, ahad haberin mütevatiri neshedip etmeyeceğiyle ilgili görüşleri inceleyecek, Tâcüddîn es-Sübki'nin konuyla ilgili genel görüşe muhalif düşüncelerini tahlil etmeye çalışacağız.

1. Nesih Kavramı ve Alanı

Nesih kelimesi sözlükte ortadan kaldırmak, yok etmek, nakletmek⁷ anlamına gelmektedir. Örneğin "Güneş, gölgeyi ortadan kaldırdı, yok etti" manasında *نسخت الشمس الظل* ya da "Rüzgâr, ayak izini yok etti" anlamında *نسخت الريح أثر المشي* denir. Aynı şekilde "Kitabı neshettim yani bir nüshayı diğerine naklettim" anlamında *نسخت الكتاب*, kullanılır.⁸ Ruhların bir bedenden diğerine geçişine inananların kullandıkları "tenasüh" kelimesi, intikal manasındadır. Günlük konuşmalarda da "İhtiyarlık, gençliği giderdi", "Asırlar ve zamanlar birbirini yok etti", "Şu kişiden hastalık ve elem yahut ondaki sağlık ve nimet zail oldu" şeklinde ifadeler kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere nesih kelimesinin sözlük anlamı, *izale* ve *intikal* manasını ifade etmektedir.

Neshin terim anlamı ise; "Şer'i bir hükmün daha sonra gelen şer'i bir delille kaldırılması"⁹ ya da "Hükmün süresinin bittiğinin beyanı" olarak ifade edilmiştir. Bu ikinci tanım şeklini genellikle Hanefiler benimsemiştir.¹⁰

Tâcüddîn es-Sübki, neshi şöyle tanımlamaktadır; "Fiile taalluk etmesi yönüyle şer'i hükmün bir hitap ile kaldırılmasıdır."¹¹ Onun yaptığı bu tanım, neshe uğrayan hükmün amel edilmeden önceki durumunu da kapsar. Yani bir hükmün neshe uğraması için daha önce onunla amel edilmiş olması şart değildir. Hiç uygulanmamış bir hüküm de neshe uğrayabilir. Nitekim Allah, Hz. İbrahim'den oğlu İsmail'i kurban etmesini istemiş, ancak fiil

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (I-VI), Dâru'l-Me'ârif, Kahire 1119, c. VI, s. 4407.

⁸ Bkz. Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 127; İbnü's-Sübki Abdulvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi, *Ref'u'l-Hâcib 'an muhtasar İbn Hâcib* (I-IV), 'Âlemu'l-kutub, Beyrut 1999, c. IV, s. 26-27.

⁹ Bkz. Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer el-Hüseyin, *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fıkıh* (I-VI), thk. Câbir Feyyâz el-'alvânî, Müessesetü'r-risâle, yy, ty., c. III, s. 282; Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 134.

¹⁰ Bkz. Buhârî, Abdulazîz b. Ahmed b. Muhammed Alâuddîn, *Keşfu'l-esrar şerhu usûli'l-Bezdevî* (I-IV), Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, yy, ty., c. III, s. 234; Emir Pâdişâh, Muhammed el-Hüseyinî, *Teysîru't-tahrîr* (I-IV), Mustafa el-Bâbî el-Halebî, yy 2015, c. III, s. 185.

¹¹ İbnü's-Sübki Abdulvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi, *Cem'u'l-cevâmi' fî usûli'l-fıkıh*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 2003, s. 57.

gerçekleşmeden o isteğinden vazgeçmiştir. Dolayısıyla önceki talep/emir neshedilmiştir. Tanım, bu yönüyle daha kapsayıcı olmaktadır.

Neshin alanı, şer'i hükümlerdir. Şer'i hükümlerin dışında kalan mevzular nesih alanına girmez. Örneğin aklın bir sonucu olarak bazı şeylerin yenilmesinde ya da kullanılmasında sorumluluğun kaldırılması nesih kapsamına girmez. Zira eşyada aslanan ibahadır. Aynı şekilde teklifin dışında kalan(ehliyeti ortadan kaldıran ya da daraltan) ölüm, delilik ya da dalgınlık gibi durumlar, hüküm sonucu meydana gelmediğinden nesih alanına girmez. Yani neshin konusu olmaz.¹²

Neshin vaki olduğunu kabul edenler-ki bunlar âlimlerin çoğunluğudur- nassın neshedici (nâsîh) özelliğe sahip olabilmesi için bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Öne sürülen şartlardan bazıları şunlardır;

1. Nesheden hükümün mensuhtan sonra olduğuna dair icma bulunmalıdır. Tâcüddîn es-Sübki burada şu noktaya dikkat çekmektedir. Kur'an'da yer alan ve birbirine muhalif olan iki hükümden hangisinin önce ya da sonra olduğunu tespit etme konusunda onların Kur'an'daki yazılış sırasının bir etkisi yoktur. Zira nüzûl bakımından daha önce olup yazılışta sonra yer alan naslar bulunmaktadır. Aslında o, sıralamayı bütünüyle reddetmemekle beraber ona göre bu yazılıştaki sırama zorunluluk ifade etmez. Bazı usulcülere göre Kur'an'da yazılış sırasının etkisi vardır. Zira asıl olan ayetlerin nüzûl sırasına göre yazılmış olmasıdır. Bunun zorunluluk ifade etmediğini, kocası ölen kadının iddet süresinin belirlenmesi konusundaki naslarda görmekteyiz.¹³

2. Nesheden hüküm, Hz. Peygamber'in sözü olmalıdır; Hz. Peygamber kendi ifadeleriyle "Bu hüküm nasihtir" ya da "Bu hüküm, şu hükümden sonra gelmiştir" veya "Ben şunu size yasaklamıştım. Ancak bundan böyle onu yapınız" gibi ifadelerle nasih ve mensuhun tespitini yapmış

¹² Bkz. Zerkeşi, *Teşnîf*, c. II, s. 859-860; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 449.

¹³ Kur'an'da iddet süresini konu edinen iki ayet yer almaktadır. Bunlardan birincisi, Bakara süresinin 234. ayetidir. İlgili ayetin meali şöyledir; İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında normal ölçülerde yapıp ettiklerinizden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. İkincisi ise aynı surede yer alan 240. Ayettir. Bu ayetin melali de şöyledir; İçinizden vefat edip de geride eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimlerini vasiyet etsinler. Onlar çıkar giderlerse kendilerinden yaptıkları uygun şeylerde sizin için bir vebal yoktur. Allah, izzet ve hikmet sahibidir. Görüldüğü üzere önceki ayette iddet süresi dört ay on gün, sonraki ayette ise bir yıl olarak belirtilmiştir. Çoğunluğa göre 234. ayet, yazılışta önce olsa da nüzulde 240. ayetten sonradır. Nüzulde sonra olduğu için önceki ayetin hükmünü nesh etmiştir. Bunun için bk. Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 457; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/> (Erişim tarihi 02.04.2019).

olması gerekir. Örneğin Hz. Peygamber, "Sizi kabir ziyaretinden men etmişim. Şimdi kabir ziyaretini yapınız"¹⁴ yani yapabilirsiniz demiştir. Burada Hz. Peygamber, daha önce koyduğu yasağı kaldırdığını bizzat kendisi ifade etmiştir.

3. Nesheden hüküm, önceki hükmün hilafına bir nas olmalıdır. Daha önce zikredilenin tam aksi bir durumun zikredilmesi durumunda öncekinin mensuh, sonra olanın nasih olduğu anlaşılacaktır. Tâcüddîn es-Sübki burada şu hususa dikkati çekmektedir: Beraet-i asliyye, nasih olan hükmü belirleyemez. Başka bir ifadeyle iki nistan hangisinin önce ya da sonra olduğu bilinmediğinde beraet-i asliyyeye uygun olan nass sonraki nastır ve nasih odur denilemez.

Hanefilere göre söz konusu durumda beraati asliyyeye uygun olan hüküm nasih hükümdür denilebilir.¹⁵ Zira aslanan, şeriatın beraet-i asliyyeye muhalif olmasıdır. Yani şer'i hüküm varsa beraet-i asliyyeye bakılmaz. Yoksa beraet-i asliyyeye bakılır. Bu yönüyle şeriat, beraet-i asliyyeye muhalif olmaktadır. Bu durumda beraet-i asliyyeye muhalif olan hüküm daha önce, ona muvafık olan ise daha sonradır denilir.

Tâcüddîn es-Sübki, buna karşı çıkmaktadır. Ona göre Hanefilerin ileri sürdüğü gerekçenin aksi de mümkündür. Yani beraet-i asliyyeye muvafık olan hüküm daha önce konmuş olabilir.¹⁶

4, Nesheden hüküm, râvi tarafından ifade edilmelidir. Râvinin, kendi ifadesiyle "Bu hüküm, şundan öncedir" demesi gibi. Tâcüddîn es-Sübki'ye göre ravinin "bu nasih hükümdür" deyip onun hangi hükmü neshettiğini belirtmeden sözünü belirsiz bırakmasının nasih ya da mensuh hükmün belirlenmesinde bir etkisi yoktur.

Hanefi, Şafii ve Hanbelilere göre ravinin böyle bir sözünün nasih ya da mensuh hükmün belirlenmesinde etkisi vardır. Zira ravinin adalet sahibi oluşu, onun bir delile dayanak bunu söylediğini ortaya koymaktadır.¹⁷ Tâcüddîn es-Sübki, ravinin dayandığı delilin kendi içtihadı sonucu meydana gelebileceğini ifade ederek bunun bağlayıcı olmadığını ifade etmektedir. Ona

¹⁴ Müslim, b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* (I-V), Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, Beyrût, ty., Küsûf, 41; Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as el-Ezdî, *Süneni Ebî Dâvûd*, Thk. Muhyiddîn Abdulhamîd, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, ty., Cenaiz, 82.

¹⁵ Leknevî, Muhammed b. Abdulal b. Nizamuddîn Muhammed es-Sehâlevî el-Ensârî, *Fevâtihu'r-Rahamût Şerhu müsellimu's-Subût*, (I-II), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, c. II, s. 116.

¹⁶ Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 60; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 474.

¹⁷ Leknevî, *Fevâtih*, c. II, s. 115; Zerkeşi, Bedruddîn Muhammed b. Bahadır, *Teşni'fu'l-mesâmi' bi Cem'l'l-cevâmi' li Tâcüddîn es-Sübki* (I-IV), Mektebetu'l-Kurtubâ, Kâhire 1998, c. II, s. 895; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 566.

göre iki hükümden hangisinin daha önce ya da sonra olduğunu tespit etme konusunda o nasları rivayet eden ravilerin Müslüman oluşlarındaki önceliğin veya sonralığın da bir etkisi yoktur. Bazı usulcülere göre sonra Müslüman olan ravinin rivayeti sonra, önce Müslüman olanınki ise öncedir. Tâcüddîn es-Sübki, bu görüşün genel anlamda doğru olduğu kabul edilse bile bunun bir zorunluluk ifade etmeyeceğini, zira bunun aksinin de ihtimal dâhilinde olduğunu ifade etmekte bu nedenle de söz konusu görüşün zayıf olduğunu dile getirmektedir.¹⁸

Neshin konusu şer'i hükümler olduğuna göre bu hükümlerin dayandığı deliller de doğal olarak neshin alanına girmektedir. Buna göre Kur'an'ın Kur'an'ı, Kur'an'ın sünneti, sünnetin Kur'anı, sünnetin sünneti, icma ve kıyasın ise her ikisini neshedip etmeyeceği şeklinde altı mesele ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mefhumu muvafık ve muhalifin, inşâ ve haber ifade eden cümlelerin nassı nesih edip etmeyeceği konuları da tartışılmıştır. Biz burada öncelikle Kur'an'ın Kur'an'ı ve sünneti nesih edip etmeyeceği konusundaki görüşleri inceleyelim.

2. Kur'an'ın, Kur'an'ı ve Sünneti Nesih Etmesi

Âlimlerin çoğu, Kur'an'ın Kur'an'ı neshedebileceği ve aynı zamanda bu durumun meydana geldiği görüşündedir. Kur'an'ın, Kur'an'ı neshettiğine delil olarak da eşi ölen kadınlarla ilgili "*Bir yıl beklesinler*"¹⁹ ayetindeki hükmün, "*Dört ay on gün beklesinler*"²⁰ ayetinin hükmüyle neshedildiğini ifade etmişlerdir. Sonraki ayet her ne kadar tilavette önce ise de nüzulde sonra inmiştir.²¹ Tâcüddîn es-Sübki de aynı görüşü paylaşmaktadır.

Ulemâ, Kur'an'ın sünneti neshetmesi konusunda ise ihtilaf etmektedir.²² Şafii'ye göre Kur'an, Kur'an'ı; sünnet de sünneti nesheder.²³

¹⁸ Bkz. Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 60; Zerkeşi, *Teşnîf*, c. II, s. 894-898; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 473-474.

¹⁹ Bakara, 2/240.

²⁰ Bakara, 2/234.

²¹ Mahallî, Calâluddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, , *el-Bedru't-tâli'*, *fi halli Cem'i'l-cevâmi'* (I-II), thk. Murtaza Ali ed-Dağistânî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2012, c. I, s. 457.

²² Leknevî, *Fevatihu'r-rahâmût*, c. II, s. 92; İbn Hâcib, Cemâluddîn Osman b. Ömer b. Ebîbekr b. Yunus, *Muhtasarü Müntehe's-sûl ve'l-emel fi 'ilmeyi'l-usûl ve'l-cedel* (I-II), Dâru İbn Hazm, Beyrut 2006, c. II, s. 1002; Karâfi, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, , *Şerhu't-Tenkihi'l-Fusûl fi ihtisârî'l-Mahsûl fi'l-usûl*, Dâru'l-fikr, Beyrut 2004, s. 243; Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 340; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 181, 185.

²³ Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1940, s. 66.

Başka bir ifadeyle sünnet, Kur'an'ı neshedemeyeceği gibi Kur'an da sünneti neshedemez. Onun konuyla ilgili ortaya koyduğu deliller kısaca şu şekilde ifade edilebilir;

Allah Teâlâ, Hz. Peygambere kendisine vahyolunana tabi olmayı ve o vahiyleri kendiliğinden tebdil etmemeyi emretmiştir. Nitekim "Kendilerine ayetlerimiz açıkça okunup anlatılınca bize geleceklerine inanmayanlar" Bize bundan başka Kur'an getir ya da bunu değiştir" dediler. Onlara de ki "Onu kendiliğimden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur. Ben ancak bana vahyedilene tabi olurum. Eğer Rabbime itaatsizlik edersem şüphesiz dehşetli bir günün azabından korkarım."²⁴ İmam Şafiî'ye göre burada "Onu kendiliğimden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur" ifadesi, Allah'ın kitabını, yine Allah'ın kitabından başkası neshedemez demektir.

Başlangıçta farzı koyan Allah olduğu gibi o farzı ibka veya izale edecek olan da Allah'tır. Nitekim "Biz bir ayeti neshedersek yahut unutturursak ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz"²⁵ ayeti neshin veya inzaldeki tehirin ancak Kur'an'la mümkün olduğunu ortaya koymaktadır. Yine "Biz bir ayetin yerine başka bir ayeti getirdiğimiz zaman -ki Allah neyi indireceğini çok iyi bilir- "Sen sadece uyduruyorsun" dediler. Öyle değil, fakat insanların çoğu bilmezler"²⁶ ayeti de neshin sadece Kur'an'la mümkün olduğunu belirtmektedir.

İmam Şâfiî, sünnetin Kur'an'ı neshedemeyeceği ile ilgili yukarıdaki ayetleri delil getirirken Kur'an'ın sünneti neshedemeyeceği konusunda da aynı delilleri zikretmektedir. Ona göre beyan görevi Hz. Peygambere verilmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ın böyle bir görevi yoktur. Şayet Kur'an'ın böyle bir görevi olduğu farz edilse bu durumda mutlak ve mücmel Kur'an hükümlerinin bütün sünnetleri neshetmesi gerekecektir. Hz. Peygamberin sünneti de böyledir. Onu yine kendi sünnetinden başka bir şey neshedemez. Allah, Hz. Peygamberin önceki sünnetine muhalif bir sünnet ihdas ettiği vakit, Hz. Peygamber de aynı mesele hakkında bir sünnet ihdas eder ve halka ilk sünneti nesheden yeni bir sünneti olduğunu açıklar. Allah, Kitaptan sonra yalnızca Hz. Peygamberin sözüne uymayı farz kılmıştır. Bu itibarla sünnet insanlardan hiçbirinin sözüne denk değildir. Sünnete denk olmayan bir söz onu neshedemez. Dolayısıyla sünnet ancak sünneti neshedebilir.²⁷

²⁴ Yunus, 10/15.

²⁵ Bakara, 2/106.

²⁶ Nahl, 16/101.

²⁷ Şâfiî, *er-Risâle*, s. 66-67.

Sem'âni'nin (ö.489/1096) ifadesine göre Şâfiîlerin bir kısmı da İmam Şâfiî ile aynı kanaatte olup Kur'an'ın sünneti neshedemeyeceği görüşündedir. Onlara göre Kur'an'da "Biz, onlara indirilenleri açıklayasın diye sana zikri indirdik."²⁸ ayeti sünnetin Kur'an'ın açıklayıcısı olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle Kur'an mübeyyen, sünnet ise mübeyyindir. Mübeyyen, mübeyyini açıklayamaz. O halde Kur'an, Sünneti açıklayamaz.²⁹

Ancak İmam Şâfiî'nin ileri sürdüğü deliller âlimlerin çoğunluğu tarafından eleştirilmiştir. İleri sürülen delillerin zayıf kaldığı belirtilmiştir. Örneğin "Ben onu kendiliğimden değiştirmeye güç ve yetkim yoktur. Ben ancak bana vahyedilene tabi olurum" ayeti Kur'an'ın ancak Kur'an'la neshedilebileceği konusunda zayıf kalmaktadır. Zira hiç kimse Hz. Peygamberin kendiliğinden Kur'an'ı değiştirebileceğini ifade etmemektedir. Kendiliğinden Kur'an'ı değiştirmenin küfrü gerektirdiği ortadadır. Hz. Peygamberin Kur'an hükümlerini neshetmesi ancak Allah'ın izniyle mümkün olmaktadır. Zaten "ben, bana vahyedilene tabi olurum" ifadesi de bunu desteklemektedir. Dolayısıyla sünnet de vahiy kaynaklı olduğuna göre Kur'an'ın sünnetle, sünnetin de Kur'an'la neshi mümkün olmaktadır. Aynı şekilde Kur'an'ın neshedilebilmesi için ondan daha hayırlısının veya denginin olması gerektiğini ifade eden "Biz bir ayeti neshedersek veya değiştirsek ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz" ayeti de delil olarak zayıf durmaktadır. Çünkü Kur'an ayetlerinin birbirine rüchaniyeti söz konusu olamaz. Burada "insanlar için daha hayırlı olmak" bakımından kıyaslama yapılmıştır. Ayrıca sünnetinin de vahiy kaynaklı olduğu ve Hz. Peygambere itaatin Allah'a itaat oluşu gerçeğinden hareketle sünnetin de Kur'an'a müsvi olduğu söylenebilir.³⁰ Tâcüddîn es-Sübki, cumhurun görüşünü desteklemektedir.³¹ O, sünnetin Kur'an'ın açıklayıcısı olmasının Kur'an'ın onu neshetmesine mani olmayacağını şöyle izah etmektedir; *Kur'an ile Sünnetin kaynağı birdir. Her ikisi de Allah katındadır. Zira "O, hevasından konuşmaz"*³² ayeti sünnetin de vahiy kaynaklı olduğunu göstermektedir. Ayrıca "Biz, her şeyi

²⁸ Nahl, 16/144.

²⁹ Bunun için bkz. Sem'âni, Ebû Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdulcebbar, *Kavâti'u'l-edille fi usûli'l-fıkıh* (I-IV), thk. Abdullâh b. Hâfiz b. Ahmed el-Hakemî, Mektebetu't-tevbe, Riyâd 1319, c. III, s. 176; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 453; Zerkeşi, *Teşnîf*, c. II, s. 865.

³⁰ Cemâlüddîn Abdurrâhîm b. el-Hasen el-İsnevî, *Nihâyetu's-sûul fi şerhi Minhâci'l-usul* (I-IV), Âlemu'l-kutub, yy, ty., c. I, s. 604.

³¹ Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 58.

³² Necm, 53/ 3.

*açıklayasın diye sana Kitabı indirdik*³³ ayetinde belirtilen "her şey" ifadesinin içerisine sünnet de girmektedir. Bu durumda Kur'an, sünneti de açıklar.³⁴

Tâcüddîn es-Sübki, İmam Şâfiî'nin "Şayet bir yerde hadis'in Kur'an'ı neshettiğine dair bir delil varsa orada sözü edilen ayetin neshiyle ilgili mutlaka başka bir ayet de vardır. Aynı şekilde bir yerde Kur'an'ın sünneti neshettiğine dair bir delil varsa orada o sünneti nesheden başka bir sünnet te mevcuttur. Şayet Allah, Hz. Peygamberin tuttuğu yolun dışında bir yol tutmayı murad etseydi Hz. Peygamber de Allah'ın murad ettiği yolu tutar ve insanlara Allah'ın tuttuğu yolun kendisinin tuttuğu yolu neshettiğini açıklardı"³⁵ sözünü şöyle anlamıştır; Her ne kadar konuyla ilgili neshedici bir sünnet olsa da Kur'an'ı ancak, Kur'an nesheder. Aynı şekilde konuyla ilgili neshedici bir ayet olsa da sünnet ancak sünneti nesheder. Her birisi muhakkak diğerinden bir neshedici varlığına ihtiyaç duyar. Tacuddîn es-Sübki'ye göre sünnetin Kur'an'a muvafık olarak hüküm koyduğunda şüphe yoktur. Nitekim Hz. Peygamber, Mescid-i Aksa'ya dönerek namaz kılıyordu. Kiblenin değiştirilmesiyle ilgili "Yüzünü mescid-i haram tarafına çevir."³⁶ ayeti inince Hz. Peygamber, daha önceki uygulamasını değiştirerek Mescid-i Haram tarafına yönelmiştir. Bu aynı zamanda Kur'an'ın sünneti neshettiğinin de delilidir.

Kur'an'ın sünneti neshedebileceği ve bunun da vaki olduğu görüşü daha isabetli görünmektedir. Nitekim az önce geçtiği üzere Kur'an, Hz. Peygamberin Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kılmasını, Hz. Peygamberin ramazan gecelerinde eşlerle cinsel ilişki yaşadığını, Hudeybiye antlaşması gereği Mekke Müslüman bir kişinin Medine'ye sığınması durumunda iade edilmesi şartını,³⁷ aynı şekilde Hendek savaşı esnasında Hz. Peygamberin beş vakit namazı bir vakitte kılma uygulamasını neshetmiştir.³⁸ Tüm bunlar, Kur'an'ın sünneti neshettiğini, neshin vaki olduğunu ve bunun nakli delillere dayandığını ortaya koymaktadır. Ayetin sünneti neshettiği açıkça anlaşılıyorsa bu durumda Kur'an'ın sünneti neshedebilmesi için sünnetin mensuh olduğunu gösteren ikinci bir sünnetin varlığını aramaya ve onu şart koşturmayaya gerek yoktur. Yukarıda da ifade edildiği gibi sünnetin Kur'an'ın açıklayıcısı olması Kur'an'ın onu neshetmesine mani değildir. Zira her ikisinin kaynağı

³³ Nahl, 16/89.

³⁴ Mahallî, *Bedru't-tâli*, c. I, s. 453.

³⁵ Şâfiî, *er-Risâle*, s. 66-67.

³⁶ Bakara, 2/149.

³⁷ Bunun için bkz. Mumtahine, 60/10.

³⁸ Bunun için bkz. Zerkeşi, *Teşnif*, c. II, s. 866.

birdir. Dolayısıyla sünnet sabit olmak şartıyla Kur'an'ı, neshedebildiği gibi Kur'an da sünneti neshedebilir. İmam Şâfiî'nin ise ihtiyatı esas aldığı söylenebilir. Çünkü sünnetin neshi için ayetle beraber ikinci bir sünnetin varlığı o delili daha da kuvvetlendirecektir. Aynı şekilde Ayetin neshi için sünnetle beraber ikinci bir ayetin mevcudiyeti o delili pekiştirecektir. Zaten Şâfiî âlimlerden Zerkeşî de İmam Şâfiî'nin görüşünü, sünnetin neshedildiğine dair hem kitap hem de sünnette nassı beraber olmalıdır ki bu neshin her ikisiyle olduğu konusunda insanlar için bir delil olsun ve neshin sadece birine dayandırıldığı şüphesi doğmasın şeklinde yorumlamıştır.³⁹

3. Sünnetin Kur'an'ı ve Sünneti Neshetmesi

Sünnetin Kur'an'ı neshedip etmeyeceği mevzusu, usul âlimlerini meşgul eden önemli meselelerden biridir. Konuyla ilgili üç temel görüşten bahsetmek mümkündür.

Birincisi: Sünnet kesinlikle Kur'an-ı neshedemez. Bu görüşü başta Ebû İshâk eş-Şirâzî (ö.476/1083) olmak üzere bazı usulcüler savunmaktadır. Bu görüşe göre "Biz bir ayeti nesheder ya da unutturursak ondan daha hayırlısını veya onun mislini getiririz"⁴⁰ ayeti bunu engellemektedir. Zira sünnet Kur'an'ın dengi değildir. Çünkü Kur'an'ın tilaveti sevap, lafızları da icazlıdır. Sünnette ise bu özellikler mevcut değildir. Ayrıca "De ki, kendiliğimden onu değiştirecek değilim."⁴¹ ayeti de buna manidir. Zira Sünnetin Kur'an'ı neshetmesi demek, onu değiştirmek demektir.⁴²

İkincisi: Sünnet tek başına Kur'an'ı neshedemez. Başka bir ifadeyle sünnet ancak mevzuyla ilgili başka nesheden bir ayetle beraber Kur'an'ı neshedebilir. Bu görüşü İmam Şâfiî savunmaktadır. Onun mevzuyla ilgili en güçlü delili yukarıda da ifade edildiği üzere "Biz bir ayeti nesheder veya unutturursak ondan daha hayırlısını veya mislini getiririz" ayetidir. Bu ayet neshin gerçekleşebilmesi için en azından onun misli bir delilin olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hâlbuki sünnet Kur'an'ın misli değildir ki onu neshedebilsin. Ayrıca Allah, ayeti neshetme işini kendisine izafe etmektedir. O halde sünnet tek başına Kur'an'ı neshedemez ancak Kur'an'daki neshi beyan

³⁹ Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Bahâdir b. Abdullah, *el-Bahru'l-muhît fi usûli'l-fıkıh* (IV), Dâru's-safve, Kuveyt 1988, c. IV, s. 120.

⁴⁰ Bakara, 2/106.

⁴¹ Yunus, 10/15.

⁴² Şirâzî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali el-Firuzâbâdi, *el-Lüma' fi usûli'l-fıkıh*, thk. Abdulkâdir el-Hatîb el-Hüseynî, Mektebetu Nizâm, Bahreyn ty., s. 172; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 189; Zerkeşî, *Teşniif*, c. II, s. 867.

eder ve onu pekiştirir. Aynı şekilde Allah'ın yarattıkları içerisinde sünnetin de bir benzeri yoktur ki onu neshedebilsin. Dolayısıyla sünnet ancak sünneti neshedebilir.⁴³ Burada şunu belirtmek gerekir. İmam Şâfiî, mutlak manada sünnetin Kur'an'ı neshedip etmeyeceği üzerinde durmuş, mütevatir ve ahad ayırımına gitmemiştir. Onun böyle bir ayırma gitmemesinin sebebi, neshin Hz. Peygamber dönemi için mümkün olduğundan hareketle, o dönemde böyle bir ayırma gitmenin yersizliğini düşündüğü için olabilir. Zira mütevatir ve ahad sonraki dönemlerde isnad sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Cumhur, mütevatir haberin Kur'an'ı neshedebileceği ve bunun da vaki olduğu görüşündedir. Onlar konuyla ilgili şu delilleri ileri sürmektedir; Anne babaya vasiyeti emreden ayetin hükmü, "Varise vasiyet yoktur" hadisiyle neshedilmiştir. Burada anne babaya vasiyeti emreden ayetin hükmünün diğer vasiyet ayetleriyle neshedildiği şeklinde gelen itiraza şu şekilde cevap verilmiştir; Vasiyeti emreden ayetin hükmü diğer ayetlerle neshedilemez. Çünkü onların aralarını telif etmek mümkündür. Nesih ise hükmü geçersiz kılmaktır. Buna göre vasiyeti emreden ayetin hükmü mezkûr hadisle neshedilmiştir. Zina eden kadın ve erkeğe yüz celde vurmaya emreden ayetin hükmü, Hz. Peygamberin recm uygulamasıyla neshedilmiştir. Burada da söz konusu ayetin hükmü, lafzı mensuh hükmü baki olan ayetle neshedildiği şeklinde gelen itiraza şöyle denilmiştir; Lafzı mensuh, hükmü baki olduğu ifade edilen söz, Kur'an'dan bir ayet değildir. Şayet o, lafzı neshedilen bir ayet olsaydı Hz. Ömer, herhangi bir endişe taşımadan onu zikrederdi. Ayrıca söz konusu rivayet, ahad yolla nakledilmiştir. Bu da lafzı neshedildiği zikredilen ayetin değil, hadis uygulamasının celde ayetini neshettiğini ortaya koymaktadır.⁴⁴ Cumhur, haber-i vahidin Kur'an'ı neshedemeyeceği görüşündedir.⁴⁵ Onlara göre Kur'an kesinlik ifade eder, haber-i vahit ise zann ifade eder. Dolayısıyla zann, kesinliği ortadan kaldırmadığı gibi Sünnet de Kur'an'ı neshedemez.⁴⁶

Cumhur, Şâfiî'nin konuyla ilgili ileri sürdüğü delillere ise şu şekilde cevap vermiştir; Öncelikle Kur'an ve sünnetin kaynağı birdir. Kur'an, vahy-i matlûv Hz. Peygamberin sünneti ise vahy-i gayri matlûvdur. Bu yönüyle

⁴³ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

⁴⁴ Râzî, *Mahsûl*, c. III, s. 348-349; Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 191-192.

⁴⁵ Leknevî, *Fevatihu'r-rahâmût*, c. II, s. 93; İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 1002; Karâfî, *Şerhu't-Tenkîh*, s. 244; Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 347; Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 189.

⁴⁶ Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 189; Zerkeşî, *Teşnîf*, c. I, s. 867.

sünnet, Kur'ân gibidir. Dolayısıyla Kur'an sünneti neshedebileceği gibi sünnet de Kur'an'ı neshedebilir.

"Biz bir ayeti nesheder veya onu unutturursak ondan daha hayırlısını ya da onun mislini getiririz" ayetinde belirtilen hayrın nass vasıtasıyla olmasını gerektiren bir delil yoktur. Bu hayrın, nesheden nasstan farklı bir şeyle olması da mümkündür. Ayrıca bu hayrı getirmekten maksat hükmün teşrii ve onun ilzamıdır. Sünnet de bu konuda Kur'an gibidir.⁴⁷

Zahirilere göre mütevatir sünnetle Kur'an neshedilebileceği haber-i vahitle de neshedilebilir. Nitekim haber-i vahitle neshin meydana geldiğini gösteren rivayetler bulunmaktadır. Örneğin "Varise vasiyet yoktur."⁴⁸ Hadisi, ahad bir şekilde rivayet edilmekle birlikte " Sizden öleceğini anlayan biriniz, geriye mal bırakacaksa anası babası ve akrabası için münasip bir tarzda vasiyet etmesi size farz kılındı"⁴⁹ ayetini neshetmiştir.⁵⁰

Tâcüddîn es-Sübki, Kur'an'ın sünneti, mütevatir sünnetin de Kur'an'ı neshedebileceği, bunun da vaki olduğu konusunda cumhurla aynı görüşü paylaşmaktadır. Ona göre mütevâtir sünnetin Kur'an'ı neshetmeyeceğiyle ilgili ileri sürülen gerekçeler zayıftır. Neshin Hz. Peygamberin hevasıyla olmayacağını "O, hevasıyla konuşmaz."⁵¹ ayetini delil olarak sunan Tâcüddîn es-Sübki, Hz. Peygamberin aynı zamanda böyle bir yetkisinin olduğunu ifade etme bağlamında "Onlara indirilenleri açıklaman için zikri indirdik."⁵² ayetinde geçen "açıklama" ifadesinin de neshin bir çeşidi olduğunu zikretmektedir. Ancak o, haber-i vahidin Kur'an'ı neshetmesinin mümkün olup olmadığı konusunda cumhurdan farklı düşünmektedir. Cumhur, haber-i vahitle Kur'an'ın neshini mümkün ve vaki görmezken Tâcüddîn es-Sübki, bunun mümkün ancak vaki olmadığını belirtmektedir.⁵³ O, "Kur'an, kesinlik; haber-i vahit ise zann ifade eder. Dolayısıyla zann, kesinliği ortadan kaldırmadığı gibi sünnet de Kur'an'ı neshedemez" görüşünün isabetli olmadığını ifade etme sadedinde ise şunu kaydetmektedir. Neshin alanı

⁴⁷ Gazzâli, *Mustasfâ*, c. II, s. 102; Râzî, *Mahsûl*, c. III, s. 352-353; Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 195-196.

⁴⁸ Ebu Davut, Vesaya, 2870; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dehhâk et-Tirmizî, *Sünen* (I-IV), thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Ahmed Fuâd Abdalbâki, Matb'atu Mustafa el-Bâbî, el-Halebî, Mısır 1975, Vesâya, 2120.

⁴⁹ Bakara, 2/180.

⁵⁰ İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (I-VIII), thk. Ahmed Muhammed Şâkir, yy, ty., c. IV, s. 477; el-Bâcî, Ebu'l-velîd, *İhkamu'l-fusûl fî 'ilmi'l-usûl*, thk. Abdulmecid Türkî, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, yy, 1986, c. I, s. 426.

⁵¹ Necm, 53/3.

⁵² Nahl, 16/ 44.

⁵³ Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 58; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 454.

hükümlerdir. Kur'an'ın hükme delaleti ise zannidir. Hükme delalet etme yönüyle Kur'an'ın bir kısmı da zann ifade ettiğine göre zannın zann ile neshi caiz ve mümkündür.⁵⁴ Aynı şekilde mütevatirin sübutu kat'i, delaleti zanni; haber-i vahidin sübutu zanni delaleti kat'i ise her ikisi müsavi olur.⁵⁵

Burada şu husus önemlidir. Kur'an tarafından sübutu ve delaleti zanni olan bir hüküm olsa da o hükmün süreklilik arz edip etmeyeceği kesin değil, zannidir. Haber-i vahit ise o hükmün süreklilik arz etmediğini beyan etmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu açıdan her ikisi de zan ifade edeceğinden zannın zanla neshi mümkün olabilmektedir.

O, Zâhirilerin görüşlerine delil getirdikleri hadisin ahad değil, mütevatir olabileceğini dile getirmekte bu meyanda şu ifadelere yer vermektedir. Söz konusu hadisin, ayeti neshettiğine hükmeden müctehidler, Hz. Peygambere yakın bir zamanda yaşamaları, onların o hadisi mütevatir olarak gördükleri için böyle hükmettikleri izlenimini vermektedir.

Tâcüddîn es-Sübki, başka karinelerle desteklenmeyen haber-i vahidin Kur'an'ı neshetmesinin mümkün olmadığını, konuyla ilgili ileri sürülen delillerin mutlaka yan karinelerinin olduğunu dolayısıyla onların bu şekilde zan konumundan tevatür derecesine ulaştığını, tevatürün tevatürle neshinin ise çoğunluk tarafından zaten müsellemler olduğunu ifade etmektedir.⁵⁶ Ona göre neshin gerçekleşebilmesi için mensuhun şer'i bir hüküm olması gerekir, aksi takdirde neshten bahsedilemez. O konuyla ilgili şu örneği vermektedir: Azı dişi olup yırtıcı olan hayvanların etini yasaklayan haber-i vahit, "*De ki, bana vahyedilende meyte veya akıtılmış kan yahut domuz eti ya da Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başka yiyecek kimse için yasaklanmış bir şey bulamıyorum...*"⁵⁷ ayetinin hükmünü geçersiz kılamaz. Çünkü ayette neshe konu olan bir durum söz konusu değildir. Şöyle ki; Ayette zikredilen dört şeyin dışında yasaklanan bir şeyi şimdi bulamıyorum denmektedir. Bu, gelecekte başka şeylerin de yasaklanmayacağı anlamına gelmez ki haber-i vahitle çelişsin. Burada amaç, bu dört şeyin dışında haramlığın olmamasını bildirmektir. Bir şeyde haramlığın olmaması, onun beraatı asliyeye tabi olması demektir. Dolayısıyla burada haber-i vahit, şer-i bir hükmü değil, beraat-ı asliyeyi ortadan kaldırmaktadır. Bu da neshin alanına girmemektedir.

⁵⁴ Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 454.

⁵⁵ Tâcüddîn es-Sübki, *Ref'u'l-Hâcib*, c. IV, s. 81.

⁵⁶ Tâcüddîn es-Sübki, *Ref'u'l-Hâcib*, c. IV, s. 58

⁵⁷ En'am, 6/145.

Tâcüddîn es-Sübkî, tahsis ile neshi birbirinden ayırmakta, bunların farklı kavramlar olduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre tahsis, iki delilin arasını cem etmek ve bunları telif etmek iken nesih, iki hükümden birini yürürlükten kaldırma ve geçersiz kılmaktır. Daha sonra geleceği üzere o, nassın hükmüne yapılan ziyadeliği veya ondan bir cüzün çıkarılmasını nesih olarak değil, tahsis olarak değerlendirmektedir. Ancak o konuyla ilgili şu detayı da vermektedir. Haber-i vahit, mütevatir âm bir hükmü tahsis edebilir. Bu âm hüküm kendisiyle amel edildikten sonra olursa tahsis değil, nesih gerçekleşmiş olur.

Tâcüddîn es-Sübkî sünnetin sünnetle neshi konusunda cumhurun görüşüne muvafık olarak, mutevatirin mütevatiri ve ahad'ı, ahad sünnetin de ahadı neshedebileceği görüşündedir.⁵⁸ O, sünnetin sünneti neshettiğine delil olarak Hz. Peygamberin "*Eşyle cima edip kendisinden meni gelmeyen kişi hakkında ne gerekir? diye soruldu. Hz. Peygamber, "Su sudan dolaydır" yani meni varsa gusül gerekir. Yoksa gerekmez buyurdu.*"⁵⁹ hadisinin, "*Kişi eşyle cima ederse ona gusül gerekir.*"⁶⁰ hadisiyle neshedildiğini zikretmektedir. Bu hadisin önceki hadisi neshetmesinin sebebi onun daha sonra varit olmasıdır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Tâcüddîn es-Sübkî, sünnetin Kur'an'ı ve sünneti neshetmesi konusunda genel olarak cumhurla aynı görüşleri paylaşmakta fakat âhad haber konusunda onlardan farklı düşünmektedir. Cumhur, âhad haberin Kur'an'ı neshedemeyeceği görüşünde iken o, âhad haberle Kur'an'ın neshini vaki olmasa da mümkün görmektedir. Ancak ona göre Kur'an'ın hükme delaleti zanni olmak durumundadır. Çünkü bu şekilde zannın zanla neshi mümkün hale gelmektedir. Aksi takdirde haber-i vahidin sübutu ve delaleti kat'i olan Kur'an'ı neshetmesi mümkün değildir.

Bize göre Haber-i vahitle Kur'an'ın neshini caiz ve mümkün görüp onun vaki olduğunu söyleyenlerin görüşü daha isabetlidir. Çünkü bunun örnekleri mevcuttur. Nitekim Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre İnsanlar Kuba mescidinde sabah namazını kılmak üzere iken bir adam gelerek onlara şöyle dedi; "Bu gece Allah'ın nebisine vahiy indi ve kendisine kibleyi değiştirmeyi emretti. Siz de kıblenizi değiştiriniz." O esnada onların yüzleri Şam'a dönük idi. Onlar (bu haber üzerine) hemen Kâbe'ye döndüler."⁶¹

⁵⁸ Tâcüddîn es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 58.

⁵⁹ Müslim, "Hayd", 80.

⁶⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, el-Buhârî *Sahîhu'l-Buhârî* (I-IX), thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavkî'n-necât, yy, 1422,"gusül", 28.

⁶¹ Buhari, "Salat", 32; Müslim, "Mesâcid", 2.

Burada haber-i vahit, Kurân'ın delaletinin de olduğu ifade edilen mütevatir bir haberin hükmünü neshetmiştir. Haber-i vahit, mütevatiri neshedebiliyorsa Kur'an'ı da neshedebilir. Ayrıca Hz. Peygamber, değişik memleketlere bazen yeni bir hükmü bildirmek bazen de uygulamada olan bir hükmü neshetmek için elçileri göndermiş, onlar da gidip oranın ahalisine o ahkâmı icra etmişlerdir. Onlar bu ahkâmı icra ederken Hz. Peygamberin emriyle bazen mütevatirin de neshedildiğini bildirmiş konu hakkında herhangi bir ayırma gitmemişlerdir.⁶² Giden elçilerin sözleri, haber-i vahit ifade ettiğine göre haber-i vahidin mütevatiri, dolayısıyla Kur'an'ı neshedileceği ve neshin de vaki olduğu ortaya çıkmış olmaktadır. Bunların yan karinelerle desteklendiğini söylemek zorlama bir tevil olur. Çünkü onların yan karinelerle desteklendiğine dair bir delil mevcut değildir. Zaten Tâcüddîn es-Sübkî' de bu tür haber-i vahitlerle mütevatirin neshedildiğini kabul etmekte fakat bunların başka karinelerle desteklendiğini dile getirmektedir. O, bu karinelerin ne olduğunu ise ifade etmemektedir. Şunu da zikretmekte yarar vardır; Kur'an'ın bazı hükümlerinin mütevatir hadislerle neshedildiği belirtilen rivayetler üzerinde icma oluşmuş değildir. Örneğin "varise vasiyet yoktur"⁶³ hadisini mütevatir kabul edenler olduğu gibi zayıf görenler de olmuştur. Buna rağmen anne baba ve akrabaya vasiyeti emreden ayetin hükmü bu hadislerle neshedildiği ifade edilmiştir. O halde Kur'an ayetlerinin hükmü, sadece mütevatirle değil, ahad haberle de neshedilebilir.

4. İcma'nın Nassı Neshetmesi

İcmâ'nın Kur'an ve Sünneti neshedip etmeyeceği konusu tartışılmıştır. Bazı âlimler bunu caiz görmüşlerdir. Caiz görenler, Kitap ve sünnet gibi icmâ'nın da kat'i bir delil olduğunu ve onun nassı neshettiğine dair delilin bulunduğunu ifade etmektedir. Onlara göre Nisa suresinin on birinci ayetinde mirasın paylaşımıyla ilgili hüküm, icma ile neshedilmiştir. Şöyle ki; ilgili ayette, "Eğer ölen kişinin kardeşleri varsa anasına altıda bir düşer..."⁶⁴ denilmektedir. Rivayete göre İbn Abbas, "ehevân" ifadesini cem' şeklinde anlamadığından Hz. Osman'a "Dilimizde "ehevân" kelimesi, "ihvetün" gibi değerlendirilmemektedir. Neden anneye altıda bir pay veriyorsun" diye itiraz etmiştir. Bu itiraza karşılık Hz. Osman "insanlar arasında eskiden beri süregelen bu alışkanlığı değiştiremem" demiştir. Dolayısıyla bu uygulamayla

⁶² Gazzâlî, *Mustasfa*, c. II, s. 106; Tâcüddîn es-Sübkî, *Ref'u'l-Hâcib*, c. IV, s. 82-83.

⁶³ Buhârî, "Vesâyâ", 6; Tirmizî, *Vesâyâ*, 5.

⁶⁴ Nisa, 4/11.

annenin payı üçte birden altıda bire düşürülmüştür, yani hacb edilmiştir. Hacb işlemi ise insanlar arasında süregelen ve karşı çıkılmayan bir uygulamaya dönüşen, icma ile mümkün olmuştur. Buna göre icma, nassın hükmünü nesh etmiştir.⁶⁵

Âlimlerin çoğunluğu ise icmâ'nın nassın hükmünü neshedemeyeceği görüşündedir. Onlara göre icmanın nassın hükmünü neshedebilmesi için bir delil olması gerekir. Bu delil, ya nass ya icma ya da kıyas olacaktır. İcma'nın dayanağı nass olması halinde icma değil, nas hükmü neshetmiş olur. Başka bir ifadeyle bir nass başka bir nassı nesheder. Üzerinde icma oluşmuş bir hükmün başka bir icma tarafından neshedilmesi de mümkün değildir. Çünkü böyle bir icma geçersizdir. Aynı şey kıyas için de söylenebilir. Dolayısıyla her durumda dayanak nass olacağına göre icmanın nassın hükmünü neshetmesi mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde icmâ'nın Kitap ve sünnet gibi kesin bir şer'î bir delil olması, onun nassı neshedebileceği anlamına gelmez. Çünkü icmâ'nın Kitap ve sünnete benzetilmesi kıyas yoluyla olmaktadır. Kıyas, zan ifade etmektedir. Zan ise kat'iyi neshedemez.⁶⁶

Çoğunluğa göre annenin payını belirleyen ayette nesih söz konusu değildir. Çünkü "ihvetün" lafzı gibi "ehevan" lafzı da çoğul ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle çoğul lafzın en azının üç olduğu konusunda ittifak yoktur ki icma onu ikiye düşürmüş olsun. Dolayısıyla icma, nastaki annenin payında bir değişiklik meydana getirmedığından nesih olayından bahsedilemez.⁶⁷

Tâcüddîn es-Sübkî, çoğunluğun görüşüne muvafık olarak, icmâ'nın, Kur'an ve sünnetin hükmünü neshedemeyeceği görüşündedir. Ona göre icma, Hz. Peygamberin vefatından sonra olmak durumundadır. Hz. Peygamberin vefatından sonra ise nesih kalkmıştır. Şayet bir konuda nassa muhalif icma oluşmuşsa o icma, mutlaka neshedici bir hükmü kapsamakta ve o hükmün dayanağı da nassa dayanmaktadır. Bu durumda icma değil, nass hükmü neshetmiş olmaktadır.⁶⁸

5. Kıyasın Nassı Neshetmesi

Kıyasın nassı neshedip etmeyeceğiyle ilgili dört görüş ileri sürülmüştür.

⁶⁵ Bkz. Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 200.

⁶⁶ Bkz. Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 201.

⁶⁷ Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 201.

⁶⁸ Tâcüddîn es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 58; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 450.

Birinci görüşe göre mutlak manada kıyas nassı neshedemez. Buna göre ister celi ister hafi olsun her iki şekilde de kıyasla nassın neshi mümkün olmamaktadır. Hanefî, Mâlikî, Şafîî ve Hanbelîler genel olarak bu görüştedir. Onlara göre neshin kıyasla mümkün olması durumunda kıyas nassın önüne geçecek ve onun yerini alacaktır. Hâlbuki kıyas nassın değil, nass kıyasın aslıdır. Nass, kıyasın aslı olduğuna göre kıyas fer' olmaktadır. Fer' aslı geçersiz kılmayacağı gibi kıyas da nassı neshedemez.⁶⁹

İkinci görüşe göre mutlak manada kıyas nassı neshedebilir. Buna göre celi ve hafi kıyasın her iki şekliyle de nassın neshi mümkün olmaktadır. Bu görüşü Tâcüddîn es-Sübki savunmaktadır. Ona göre kıyas dayanağını nasstan almaktadır. Bu durumda nassın neshi yine nassla olmaktadır. Diğer bir ifadeyle neshin nasihi kıyas değil, onun dayandığı nasstır.⁷⁰

Üçüncü görüşe göre sadece celi kıyas, nassı neshedebilir. Bu görüşe göre hafi kıyasla nassın neshi mümkün değildir. Bu görüşü savunan Şâfiî fakihlerden Ebu'l-Kasım Enmatî'ye (ö.288/901) göre illet açık ise nass kıyas yoluyla neshedilebilir, kapalı ise edilemez.⁷¹

Dördüncü görüşe göre Hz. Peygamber zamanında olmak şartıyla kıyas nassı neshedebilir. Bu görüşe göre Hz. Peygamberden sonra kıyasın her iki şekliyle de nassın neshi mümkün değildir. Âmidî (ö.631/1233), İbn Hâcib (ö.636/1248) ve Adüduddîn el-Îcî (ö.756/1355) bu görüşü savunmaktadır. Onlara göre Hz. Peygamber zamanında yapılan kıyas, nassı nesheder. Çünkü kıyasın dayandığı illet, yine nassa dayanmış olmaktadır. İstinbat yoluyla elde edilen illetin kıyasıyla nass, neshedilemez. Aynı şekilde Hz. Peygamberden sonra yapılan kıyasla da nass, neshedilemez. Zira nesih, Hz. Peygamberin vefatıyla son bulmuştur.⁷²

Bize göre Tâcüddîn es-Sübki'nin tercih ettiği görüş daha isabetlidir. Nitekim kıyas, yeni bir hüküm ihdas etmekten ziyade var olan hükmü ortaya çıkarma işleminden ibarettir. Bu durumda kıyas, nassın daha önce neshedildiğini ortaya çıkarma işlemi olmaktadır. Başka bir ifadeyle kıyas, nassın hükmünü neshetmemekte, nassın hükmünün önceden kaldırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla kıyasın her iki şekliyle de var olan hüküm ortaya çıkabildiğine göre her ikisiyle de nesih yapılabilir.

⁶⁹ Leknevî, *Fevatihu'r-rahamût*, c. II, s. 100; İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 1014; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 571; Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 360; Zerkeşî, *Teşnif*, c. II, s. 870.

⁷⁰ Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 58; Mahallî, *Bedru't-tâli*, c. I, s. 459.

⁷¹ Bkz. Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 203.

⁷² Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 203; Îcî, *Şerhu'l-Adud*, s. 282.

6. Mefhumu Muvafık ve Muhalifin Nassı Neshetmesi

Mefhumu muvafık: *Mefhumun hükmünün mantukun hükmüne muvafık olmasıdır.*⁷³ Diğer bir ifadeyle lafzın delalet ettiği mana ile onun içeriğinden anlaşılan mananın aynı şeyi ifade etmesidir. Mefhumu Muhalif ise: *Mefhumun hükmünün mantukun hükmüne muhalif olmasıdır.*⁷⁴

Ulema, prensipte mefhumu muvafıkla nassın neshini mümkün görmekle beraber *mantuk* ile *mefhum*'dan birinin neshi durumunda diğerinin de neshedilip edilmeyeceği konusunda ihtilaf etmiştir. Usulcülerin çoğuna göre *asıl* ile *mefhum*'dan birisinin neshi, diğerinin de neshini gerektirir. Örneğin "te'fif" yani öf demenin haram kılınmasının neshedilmesi vurmanın da haramlığının neshini gerekecektir. Başka bir ifadeyle öf deme yasağı kalkarsa vurma yasağı da kalkacaktır. Zira bunlar birbirlerini gerektiren durumlardır.⁷⁵ Bazı usulcülere göre ise birinin neshi diğerinin de neshini gerektirmez.⁷⁶ Zira tabi olanın kaldırılması, metbunun kaldırılmasını gerektirmez. Burada tabi olan mefhum, metbu olan da asıl olduğuna göre mefhumon neshi aslın da neshini gerektirmez.

Tâcuddîn es-Sübkî, ise bu görüşü desteklemekte ve şu noktaya dikkati çekmektedir: Gerektirmek ile yapılabilir olmak ayrı kavramlardır. Asıl ile mefhumdan her birinin diğerinin neshini gerektirmesi ile onlardan her birinin diğerini neshedebilir olması arasında fark bulunmaktadır. Birincisinde asıl ile mefhum arasında bir zorunluluk gerektirirken ikincisinde zorunluluk değil yapılabilirlik söz konusudur. İbn Hâcib de asıl ile mefhum arasındaki ilişkinin zorunluluk ifade etmediği görüşündedir. Bu durumda bunlardan birinin neshi, diğerinin de neshine imkân verir ancak zorunlu kılmaz.⁷⁷

Âlimlerin çoğunluğu mefhumu muvafıkla nassın neshini caiz gördükleri halde onun muhalifiyle nassın neshini caiz görmemişlerdir. Onlara göre mefhumu muhalifin dayanağı kıyastır. Kıyas ise nassa karşı zayıftır. Zayıf olan delil güçlü delili neshedemez.⁷⁸ Şîrâzi, mefhumu muhalifin nassı neshedebileceği görüşündedir. Ona göre mefhumu muhalif mantuk gibidir.

⁷³ Tâcuddîn es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 22.

⁷⁴ Tâcuddîn es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 23.

⁷⁵ Karâfî, *Şerhu't-Tenkîh*, s. 247; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 205; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 576-577; Beydâvî, Nâsiruddîn Abdullâh b. Ömer, *Minhâcu'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl*, thk. Şa'bân Muhammed İsmâil, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2008, s. 150.

⁷⁶ Leknevî, *Fevâtihu'r-rahâmût*, c. II, s. 104; Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 361; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 205-206, *Zerkeşi*, *Teşnif*, c. II, s. 876-877.

⁷⁷ İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 1015.

⁷⁸ Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerîyya, *Gâyetu'l-vusûl şerhi Lübbü'l-usul*, Dâru'l-kutubi'l-Arabiyye, Mısır ty., s. 94; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 580.

Lafzın mantukuyla nassın neshi mümkün olduğuna göre onun muhalifiyle de mümkündür.⁷⁹ Tâcüddîn es-Sübki, bu konuda çoğunluğa muvafık olarak mefhumu muhalifin nassı neshedemeyeceği görüşündedir.⁸⁰

Kıyasla nassın neshini mümkün görmeyenler, mefhumu muhalifle de bunu mümkün görmemeleri anlaşılır bir durumdur. Bu görüşü savunanlara göre kıyasın nassı nesh edememesinin nedeni, onun zan, nassın ise kesinlik ifade etmesidir. Onlara göre aynı şey mefhumu muhalif için de geçerlidir. Çünkü o da zan ifade etmektedir. Dolayısıyla her ikisiyle de nesh mümkün olmamaktadır. Ancak Tâcüddîn es-Sübki'nin bir taraftan kıyasla nassın neshini mümkün görürken diğer taraftan mefhumu muhalifle onu mümkün görmemesi bir problem oluşturmaktadır. Onun mefhumu muhalifle nassın neshine olumsuz bakarken bunun gerekçesini zikretmemesi bu problemi anlamamızı zorlaştırmaktadır.

7. İnşâ ve Haber İfade Eden Cümlelerin Nassı Neshetmesi

Arapçada sıdk ve kizb yani doğrulanma ve yalanlanma ihtimaline kapalı olan söz yapılarına inşâi cümle denir. Doğrulanma ve yalanlanmayı kabul eden, diğer bir ifadeyle tasdik ve tekzip ihtimali olan sözlere ise haberi cümle denir. Şer'î haberlerin çoğunun inşâi bir karakter taşıdığı zikredilmiştir.⁸¹ Buna göre dinin esas itibarıyla inşâi bir yapı sergilediği söylenebilir. Bu sebeple inşâi ifadeler, fıkıh usulünde hükümlerin temelini teşkil eden asıllarla alakaları nedeniyle işlenmiştir. Cumhura göre inşâi cümleler neshedilebilir. Bu inşâi cümleler hüküm ifade etse de durum değişmez. Aynı şekilde cumhura göre inşâi cümle "ebedilik"le ya da başka bir sözle kayıtlansa bile yine de neshedilebilir.⁸² Örneğin "Ebediyen oruç tutunuz" ifadesi ebediyetle kayıtlı olduğu halde neshedilebilir. Yine "zorunlu olarak oruç tutunuz" ifadesi de neshedilebilir ancak inşâi anlamında olmayan haber cümleleri için neshi söz konusu değildir. Zira salt haber cümlesinin neshedilmesi, nasihin mensuhu yalanlaması anlamına gelecektir ki Allah'ın kitabı bundan beridir.⁸³

⁷⁹ Şîrâzi, *Lüma'*, s. 173.

⁸⁰ Bkz. Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 462.

⁸¹ Görgün, Tahsin, "İnşâ", *DiA*, İstanbul 2000, c. XXII, s. 341-342.

⁸² Leknevî, *Fevatih*, c. II, s. 90; Karâfi, *Şerhu't-Tenkih*, s. 243; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 538; Zerkeşi, *Teşnif*, c. II, s. 879.

⁸³ Bkz. Gazzâlî, *Mustasfâ*, c. II, s. 63; Leknevî, *Fevatih*, c. II, s. 89; Karâfi, *Şerhu't-Tenkih*, s. 242-243; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 538; Râzi, *Mahsul*, c. III, s. 325; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 180-181, Zerkeşi, *Teşnif*, c. II, s. 878.

Hanefilerden bazılarına göre ebedilik ya da kesinlik gibi kayıtlar olması durumunda inşai cümleler neshedilemez.⁸⁴ Zira nesih böyle ifadelere zıttır. Yani biri varsa diğeri yoktur.

Dekkak'a göre lafız inşai tarzda olmadıktan sonra inşa bildirse bile neshedilemez. Mutezile mezhebinden Ebu Ali el-Cübbai'ye göre hüküm bildiren inşâî cümleler neshedilmez. Çünkü bu ifadeler değişmez alanlarda kullanılır. Örneğin "Rabbin şöyle hükmetti; Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anaya babaya güzel muamele edin"⁸⁵ ayetinde hüküm değişmeyecek bir emir manasında kullanılmıştır.⁸⁶

Tâcüddîn es-Sübki'ye göre haber kipinde gelip inşa bildiren cümleler de neshedilebilir. Örneğin "Boşanan kadınlar üç kur beklerler"⁸⁷ ayetinde "Beklerler" ifadesi muzari kipinde gelen bir fiil olduğu halde emir manasında "Beklesinler" demektir. Dolayısıyla böyle cümlelerin neshi mümkündür. Tâcüddîn es-Sübki, neshin ebedilikle zıtlık oluşturmadığı görüşündedir. Ona göre ebediliğin ifade edilmesi, nasihin meydana geldiği zamana bağlanmış ve onunla sınırlandırılmıştır. Yani "nâsîh zamanına kadar yapınız" demektir. Örneğin "Borçludan ebediyen ayrılma" dendiğinde "alacağını verinceye kadar" demektir. Yine inşa manasında olup haber kipinde gelen ve ebedilik bildiren cümleler de neshedilebilir. Örneğin "Oruç, ebedi ve sürekli olarak vaciptir" ifadesi neshedilebilir.⁸⁸

Tâcüddîn es-Sübki'ye göre bir şey meydana gelmeden önce onun vacip olduğunun haber verilip daha sonra ifade edilenin aksi söylenerek önceki haberin neshedilmesi mümkündür. Örneğin "Zeydin ayakta olduğunu haber verin" denilerek kalkma olayı gerçekleşmeden önce "Zeydin ayakta olmadığını haber verin" denilerek önceki cümlenin hükmü geçersiz kılınabilir. Zira birinci cümle değişebilir bir durumla ilgilidir. Mutezileye göre haber verilen şey âlemin hadis olması gibi değişmeyecek bir durumla ilgiliyse bu durumda bunun zıddı haber verilerek onun neshi söz konusu olamaz. Zira âlem sonradan var edilmiştir ve bu değişmez bir kuraldır. Bunun zıddı yalandır. Yalanın teklif edilmesi ise caiz değildir.

Tâcüddîn es-Sübki ise yalanı gerektiren doğru amaçların olabileceğini bu bağlamda kişinin yalanı söylemeyle mükellef tutulabileceğini ve bunun da bir çelişki oluşturmayacağını ifade etmektedir. Zira fakihler, gerektiğinde

⁸⁴ Leknevî, *Fevatîh*, c. II, s. 121; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 540.

⁸⁵ İsrâ, 17/23.

⁸⁶ Bkz. Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 325; Mahallî, *Bedru't-tâli*, c. I, s. 462.

⁸⁷ Bakara, 2/228.

⁸⁸ Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 59; Mahallî, *Bedru't-tâli*, c. I, s. 462-463.

yalan söylemenin vacip olduğu durumları sıralarken kişinin zalime karşı mazlumu veya onun bıraktığı emaneti korumak için yalan söyleyebileceği hatta bu konuda yalan söylemenin ya da gerektiğinde yemin etmenin vacip olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı şekilde kişi yalan söylemeye zorlanır ve bu zorlama canına zarar verebilecek boyuta ulaşırsa onun yalan söylemesi vaciptir demişlerdir.⁸⁹

Tâcüddîn es-Sübkî'nin de dâhil olduğu cumhura göre değişebilir durumlarla ilgili olsa bile sadece haber bildiren cümleler neshedilemez. Zira bir şeyin haber verilip sonrasında o haberin olmadığının söylenmesi insan zihnine onun yalan olduğunu vehettirir. Yalanın Allah'a isnat edilmesi ise söz konusu değildir.⁹⁰ Beydavi'ye göre haber, değişebilir ve gelecekte olacak durumlarla ilgili ise onun neshi mümkündür. Çünkü Allah'ın önceden takdir ettiği şeyi silmesi caiz görülmüştür. Zira "Allah, dilediğini siler, dilediğini sabit bırakır"⁹¹ ayeti Allah'ın gelecekle ilgili bazı şeyleri değiştirebileceğini göstermektedir. Haber, olacak olan işe tabidir. İş olacaksa haber de olur, olmayacaksa haber de olmaz. Ancak geçmiş haber vermek öyle değildir. Bu nedenle maziye ifade eden haber neshedilemez.⁹² Râzî ve Âmidî ise mazi haber cümlesinin de neshedilebileceği görüşündedirler. Onlara göre örneğin Allah, şöyle diyebilir: Nuh (as), kendi toplumunda bin yıl yaşadı deyip daha sonra "Nuh, onların içinde dokuz yüz elli yıl yaşadı"⁹³ diyebilir.⁹⁴ Bize göre burada nesihden ziyade tahsis söz konusudur. Çünkü nesihde iptal ve geçersiz kılma mevcut iken, tahsiste beyan ve telif vardır. Zikredilen örnekte de önceki durumu geçersiz kılan bir durumdan bahsedilemez. Aksine istisna edatıyla bin yıl beyan edilmiş olmaktadır.

8. Nassın Hükmüne Yapılan İlave

Nassın hükmüne sonradan yapılan ilavenin mevcut hükmü neshedip etmeyeceği tartışılmıştır. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir; Âlimler, sonradan yapılan eklemenin müstakil bir ibadet olması halinde onun nassı

⁸⁹ Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 464.

⁹⁰ Leknevî, *Fevâtih*, c. II, s. 88; Karâfî, *Şerhu't-Tenkîh*, s. 242; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 541-542; Tâcüddîn es-Sübkî, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 59.

⁹¹ Ra'd, 13/35.

⁹² Celâluddîn el-Mahallî, böyle bir ifadeyi Beydâvî'ye nisbet etmektedir. Bkz. Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 465. Ancak, Beydâvî'nin, *Minhâcu'l-vusûl* adlı eserinin ilgili bölümünde benzer bir ifadeye rastlamadık. Bkz. Beydâvî, *Minhâc*, s. 149-151.

⁹³ Ankebut, 29/14.

⁹⁴ Râzî, *Mahsûl*, c. III, s. 325; Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 180.

neshetmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir. Buna göre örneğin vitir namazının beş vakte ilave olarak vacip kılınması namazın beş vakit olduğunu bildiren nassın⁹⁵ hükmünü neshetmez, diğer bir ifadeyle onu altı vakte çıkartmaz.⁹⁶ Ancak onlar, yapılan ziyadenin vacibin parçası olup onu bütünleyen bir özelliğe olması halinde onun nassı neshedip etmeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefilere göre böyle ilave nassı nesheder. Buna göre örneğin kefarete hükmünde kölenin sıfatı ile ilgili yapılan ziyade, ya da kazf'ın cezasıyla ilgili yapılan ziyade, eski hükümleri nesheder.⁹⁷

Tâcüddîn es-Sübki'ye göre sonradan nassın hükmüne yapılan ziyade, var olan hüküm neshetmez. Ona ilave bir hüküm katar. Örneğin Namazın rek'at sayısına ya da rüküya yapılan ilave, önceki rek'at sayılarını neshetmez. Onların hükmü baki kalmakla birlikte sonradan gelen hüküm ona ilave hüküm katmış olur. Aynı şekilde kefarete hükmünde kölenin sıfatı ile ilgili yapılan ekleme, ya da kazf'ın cezasıyla ilgili yapılan ekleme, eski hükümleri neshetmemekte sadece onlara ilave hüküm katmaktadır.⁹⁸ Bu görüş ayrılığının odak noktası şudur: Yapılan ilave, hüküm geçersiz kılar mı kılmaz mı? Tâcüddîn es-Sübki'nin de dâhil olduğu çoğunluğa göre yapılan ilave hüküm geçersiz kılmaz. O halde onlara göre bu bir nesih değildir.⁹⁹ Hanefilere göre hüküm geçersiz kılar. Hüküm geçersiz kıldığı için nesihdir.¹⁰⁰ Bu kaide üzerine başka kaideler bina edilmiştir. Örneğin cumhura göre Kur'an nassına ahad haberle yapılan ziyade, nesih sayılmaz ve onunla amel edilmez. Tâcüddîn es-Sübki, zikredilen duruma şöyle bir örnek vermektedir: Celde ile ilgili "Zina eden bekârların cezası yüz celde ve bir sene sürgündür"¹⁰¹ hadisi Kur'an'ın nassına ilave bir hüküm eklemektedir. Ancak ahad haber olduğu için bununla amel edilmemiştir. Yine şahitlikle ilgili "Hz. Peygamber bir şahit ve yeminle hükmetti"¹⁰² hadisi, Kur'an'ın nassına ilave hüküm eklemektedir. Kur'an'ın hükmü, iki erkek şahit yahut bir erkek, iki kadın şahit getirmekten

⁹⁵ Bkz. Bakara, 1/238.

⁹⁶ Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 210; Leknevî, *Fevâtihu'r-rahâmût*, c. II, s. 110; Karâfi, *Şerhu't-Tenkîh*, s. 248.

⁹⁷ Serahsî, Ebûbekr Muhammed b. Ahmed, b. Ebî Sehl, *Usulu's-Serahsî* (I-II), thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Lecnetu İhyâi'l-me'ârifî'n-Numânî, Haydârâbâd, ty., c. II, s. 82; Buhari, *Keşfu'l-Esrar*, c. III, s. 193; Leknevî, *Favatih*, c. II, s. 110-111.

⁹⁸ Tâcüddîn es-Sübki, *Cem'u'l-cevâmi'*, s. 60; Mahallî, *Bedru'tâlî*, c. I, s. 470-471.

⁹⁹ Bkz. Âmidî, *İhkâm*, c. III, s. 213-215; Karâfi, *Şerhu't-Tenkîh*, s. 248; İbn Hacı, *Muhtasar*, c. II, s. 1022.

¹⁰⁰ Serahsî, *Usulu's-Serahsî*, c. II, s. 82; Leknevî, *Fevâtihu'r-rahâmût*, c. II, s. 111.

¹⁰¹ Buharî, "Şehâdât", 8; Müslim, "Hudud", 3; Ebu Davut, Hudud, 24.

¹⁰² Müslim, "Hudûd", 13; Ebu Davud, Akdiye, 21; Tirmizi, Ahkâm, 13.

ibarettir. Hadis, buna yemin etmeyi ilave etmiştir. Ancak, Kur'an'ın hükmü mütevatir, hadisin hükmü ise ahad olduğu için bu hadisle amel edilmemiştir.

Tâcüddîn es-Sübki'ye göre nassa yapılan ilave, nassı değiştiriyor ve onun yeni baştan yapılmasını gerekli kılıyorsa bu durumda yapılan ilave nesh kabul edilir. Örneğin nass, akşam namazının rek'at sayısını iki olarak belirlese, kişi de onu iki rek'at olarak kılsa ancak daha sonra bir rek'at eklense bu eklenen bir rek'at öncekini bozacağından kişi namazı yeniden kılmak durumundadır. O halde bu ekleme bir nesih işlemidir. Ancak yapılan ziyade nassı değiştirmiyorsa işlem nesih değil, ilave hüküm kabul edilir. Örneğin zina cezasına sürgünün ilave edilmesi cezayı neshetmez. Sürgün cezasını ona eklemiş olur. Keza yapılan ilave hüküm önceki hükümle birleşiyor ve bir bütünlük oluşturuyorsa bu da nesih olarak kabul edilir. Yukarıdaki örnekte namaza yapılan ziyadeliğe gibi. Yapılan ilave diğeriyle bütünlük oluşturmuyorsa nesih değil, ilave hüküm olarak değerlendirilir. Yine yukarıdaki örnekte zina cezasına sürgünün ilave edilmesi gibi.

Nassın hükmünden bir cüz'ün çıkarılmasının da nesih olup olmadığı tartışılmıştır. Hanefilere göre işlem nesih değildir.¹⁰³ Zira cüz çıkarılmadan önce nassı kısaltmak haramdır. Ancak cüzün çıkarılmasını gerektiren hüküm, bu işlemi ya caiz kılar, ya da vacip kılar. Bu durumda nesih hükmün bütünü için geçerli olacaktır. Cumhura göre ise cüz ile ilgili hükmün, sadece nassın cüzünü ilgilendirdiği için nesih cüzün miktarı kadar geçerlidir.¹⁰⁴

Nassın hükmüne yapılan ilave konusunda cumhurun görüşü daha isabetli görünmektedir. Çünkü yemin kefaretiyle ilgili "*Allah, sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutmaz. Ama bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü muaheze eder. Böyle bir yemini bozarsanız onun keffareti, çoluk çocuğunuza yedirdiğiniz orta halli yemek çeşidinden on fakiri doyurmak yahut on fakiri giydirmek veya bir köleyi hürriyetine kavuşturaktır.*"¹⁰⁵ ayetinde üç seçenek birbirine ilave edilerek sunulmuştur. Ancak yapılan bu ilavelerle bir öncekinin hükmünü neshedilmemiş, öncekilerin hükmü baki kalmakla beraber ilave seçenekler sunulmuştur. Aynı şekilde abdestin farzietini bildiren ayette¹⁰⁶ ayakların yıkanması emredilmiş, daha sonra ayaklara mesh yapılabileceği hükmü ilave edilmiştir. Kişi bu iki seçenek

¹⁰³ Leknevî, *Fevatihu'r-rahâmût*, c. II, s. 113.

¹⁰⁴ Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 220; İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 1022; Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 472.

¹⁰⁵ Mâide, 5/ 89.

¹⁰⁶ Mâide, 5/6.

arasında muhayyer bırakılmıştır. Dolayısıyla mesh ziyadesiyle, ayakları yıkama hükmü neshedilmemiş, ona ilave bir seçenek sunulmuştur.

9. Neshin Çeşitleri

İki çeşit nesih bulunmaktadır.¹⁰⁷ Birincisi; Neshedilecek hüküm karşılığında yeni bir hüküm konularak yapılan nesih. İkincisi; Neshedilecek hüküm karşılığında herhangi bir hüküm konulmadan yapılan nesih. Birinci nesih çeşidi de kendi içerisinde daha hafif, eşit ve daha ağır hüküm karşılığında neshin meydana gelmesi şeklinde üçe ayrılmaktadır. Daha hafif ve eşit hüküm karşılığında neshin olması konusunda ittifak varken daha ağır hüküm karşılığında neshin olup olmayacağı ile ilgili ihtilaf bulunmaktadır.¹⁰⁸

Hanefî, Maliki, Şafii ve Hanbelîlere göre daha ağır bir hüküm karşılığında neshin olması mümkündür.¹⁰⁹ Tâcüddîn es-Sübki de bu görüşe katılmaktadır.

Mutezileye göre daha ağır hüküm karşılığında nesih olamaz. Zira kolaydan zora geçişin bir maslahatı yoktur.¹¹⁰

Tâcüddîn es-Sübki, Mutezilenin aksine kolaydan zora geçişin bir maslahat gerektirebileceğini ve bu çeşit neshin vuku bulduğunu ifade etmekte ve bu bağlamda şu örneği delil olarak ileri sürmektedir. Oruç tutma ile ilgili "İsteyen fidye verir"¹¹¹ ayeti oruç ile fidye arasında muhayyerlik

¹⁰⁷ Ulema neshin iki şekilde vaki olduğunu bildirmişlerdir. Birincisi: Nesh edilecek hükmün karşılığında yeni bir hüküm konulur. İkincisi: Nesh edilecek hüküm karşılığında herhangi bir hüküm konulmaz. Birinci kısım da kendi içinde üç gruba ayrılır. Birincisi: Yeni hüküm, nesh edilecek hükümden daha hafiftir. Örneğin kocası ölen kadının iddet bekleme süresi daha önce bir yıl idi. Ancak bu hüküm nesh edilerek yerine dört ay on gün bekleme hükmü kondu. İkincisi: Yeni hüküm, nesh edilecek hükme eşittir. Örneğin önceleri Mescidi Aksaya dönülerek namaz kılınıyordu. Ancak bu hüküm nesh edilerek onun karşılığında Mescidi Harama yönelerek namaz kılma hükmü kondu. Üçüncüsü: Yeni hüküm, nesh edilecek hükümden daha ağırdır. Örneğin daha önce Ramazan orucuyla ilgili onu tutma ile fidye verme arasında muhayyerlik hükmü bulunmaktaydı. İsteyen oruç tutar, isteyen de fidye verirdi. Ancak bu muhayyerlik hükmü nesh edilerek daha ağır olan oruç tutma hükmü kondu. Bunun için bkz. Leknevî, *Fevâtihu'r-rahamût*, II, 83; Karâfi, *Şerhu't-Tenkih*, s. 241; İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 988; Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 319; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 170; Zerkeşî, *Teşniif*, c. II, s. 882; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 545.

¹⁰⁸ Leknevî, *Fevâtihu'r-rahamût*, c. II, s. 83.

¹⁰⁹ Leknevî, *Fevâtihu'r-rahamût*, c. II, s. 83; Karâfi, *Şerhu't-Tenkih*, s. 241; İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 988; Râzî, *Mahsul*, c. III, s. 319; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 170; Zerkeşî, *Teşniif*, c. II, s. 882; İbn Neccâr, *Şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 545.

¹¹⁰ Basrî, Muhammed b. Ali b. et-Tayyîb, Ebu'l-Hüseyn, *el-Mu'temed fi usûli'l-fikh* (I-II), thk. Halil el-Meys, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 1403, c. I, s. 385.

¹¹¹ Bakara, 2/184.

olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla İslamiyet'in bidayetinde isteyen kişi oruç tutabiliyor, isteyen de fidiye verebiliyordu. Ancak daha sonra " O aya ulaşan oruç tutsun"¹¹² ayeti nazil olmuş ve önceki ayetin hükmünü neshetmiştir.¹¹³

Tâcüddîn es-Sübkî, herhangi bir hüküm konmadan yani hükmün karşılığı olmadan da neshin olabileceğini fakat pratikte bunun karşılığının olmadığı görüşündedir.

Mutezile ise bunun bir maslahat gerektirmeyeceğini ifade ederek mümkün olmadığını savunmaktadır.¹¹⁴

Hanefi, Mliki, bir kısım şfi ve Hanbelilere göre söz konusu durumla ilgili nesih vuku bulmuştur. Örneğin Hz. Peygamberle zel görüşme talebinde bulunanlarla ilgili "Ey iman edenler! Peygamberle görüşmek istediğinizde öncesinde ona bir sadaka veriniz."¹¹⁵ ayeti, Hz. Peygamberle görüşmenin bir bedel karşılığında olduğunu hükme bağlamaktaydı. Ancak bu hüküm daha sonra neshedilmiş ve yerine başka bir hüküm konmamıştır.¹¹⁶

Tâcüddîn es-Sübkî ise söz konusu durumla ilgili bir hükmün olduğunu belirterek zikredilen görüşe katılmadığını ifade etmektedir. Zira vacibin hükmünün kalkması demek onun mübah veya caiz olması demektir. Mbahlık ise bir hüküm bildirmektedir.¹¹⁷

Bize göre Tâcüddîn es-Sübkî'nin görüşü mbaha yüklenen anlam açısından daha isabetli durmaktadır. nk mbahı yapıp yapmamada bir serbestlik olsa da onun mübah olduğuna inanma konusunda bir mecburiyet bulunmaktadır. Bu yönüyle cumhur, mbahı teklifi hükümler katagorisinde değerlendirmiştir. Ayrıca şri'nin bir konuda hüküm vermemesi demek, o konuda hükmün olmadığına hükmetmek demektir. Dolayısıyla her meselede mutlaka bir hüküm var demektir. Buna göre Hz. Peygamberle zel görüşmelerde konulan sadaka hükmünün kaldırılması o konuda herhangi bir hükmün konulmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine onun karşılığında muhayyerliğe hükmedilerek yeni bir hüküm konmuştur denilebilir.

¹¹² Bakara, 2/185.

¹¹³ Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 466.

¹¹⁴ Ebu'l-Hüseyin el-Basri, *Mu'temed*, c. I, s. 385.

¹¹⁵ Mücadele, 58/12.

¹¹⁶ Leknevî, *Fevatihu'r-rahamût*, c. II, s. 81; Karafi, *şerhu't-Tenkih*, s. 241; İbn Hâcib, *Muhtasar*, c. II, s. 987; Râzi, *Mahsul*, c. III, s. 320; Âmidî, *İhkam*, c. III, s. 168; İbn Neccâr, *şerhu'l-Kevkeb*, c. III, s. 547.

¹¹⁷ Mahallî, *Bedru't-tâli'*, c. I, s. 467.

Sonuç

Nesih kavramı, mahiyeti ve alanı tartışılmakla beraber Kur'an ve sünnette yer almıştır. Bu konuda ittifaktan bahsedilebilir.

Nesih kavramı, İslam'ın ilk dönemlerinde daha geniş bir alanda kullanılırken zaman içinde anlam daralmasına uğramıştır. Neshi diğer manalarından ayıran ve onu belli bir sahaya hasrederek kullanan âlimin İmam Şâfiî olduğu kabul edilmektedir.

Neshin en önemli konularından biri nasların birbirini neshedip etmeyeceği meselesidir. İmam Şâfiî, Kur'an'ın sünneti, sünnetin de Kur'an'ı neshedemeyeceği görüşünü savunmuştur. Ulemanın çoğu ise onun bu görüşüne katılmamış, Kur'an ve mütevatir sünnetin birbirini neshedebileceğini, haber-i vahidin ise Kur'an'ı neshedemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Tâcüddîn es-Sübkî, Kur'an ve mütevatir sünnetin birbirini neshetmesiyle ilgili çoğunluğun görüşünü benimsemekle beraber, İmam Şâfiî'nin Kur'an'ın Kur'an'ı, sünnetin de sünneti neshedeceği görüşünün bazı âlimler tarafından tam anlaşılmadığı için yadırgandığını, bu yadırgamanın ise doğru olmadığını ifade etmiştir. O, İmam Şâfiî'nin "Şayet bir yerde hadisin Kur'an'ı neshettiğine dair bir delil varsa orada sözü edilen ayetin neshiyle ilgili mutlaka başka bir ayet de vardır. Aynı şekilde bir yerde Kur'an'ın sünneti neshettiğine dair bir delil varsa orada o sünneti nesheden başka bir sünnet de mevcuttur", diğeri bir ifadeyle "Şayet Allah, Hz. Peygamberin tuttuğu yolun dışında bir yol tutmayı murad etseydi onu Hz. Peygambere bildirir, Hz. Peygamber de Allah'ın murad ettiği yolu tutar ve insanlara önceki uygulamasının neshedildiğini açıkça beyan ederdi" dediğini bunun da yadırganacak bir tarafının olmadığını belirtmiştir.

Tâcüddîn es-Sübkî, haber-i vahidin Kur'an ve mütevatir sünneti neshetmesinin vaki değilse de mümkün olduğu fikrini benimseyerek cumhura muhalefet etmiştir. O, görüşünü gerekçelendirirken neshin alanının hükümler olduğu, Kur'an ve mütevatir sünnetin ekserisinin hükme delaletinin zanni olduğu, haber-i vahidin de zan ifade ettiği dolayısıyla zannın zanna rüchaniyetinin olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca Kur'an ve mütevatir sünnet tarafından belirlenen hükmün daimi olup olmadığının zanni olduğu, haber-i vahidin de zan ifade eden bu devamlılığı ortadan kaldırabileceğini dile getirmiştir.

Sünnetin Kur'an'ı neshettiğine dair ileri sürülen deliller arasında mütevatir olmayan rivayetler de yer almaktadır. En azından delil olarak

zikredilen rivayetlerin tevatür ifade ettiğine dair icma oluşmuş değildir. Örneğin daha çok Hanefiler tarafından vasiyeti emreden ayetin hükmünü neshettiğine inanılan "Varise vasiyyet yoktur" rivayeti senet bakımından tevatür şartlarını taşımamaktadır. Hatta delil alınmayacak kadar zayıf kabul edilmiştir. Ayrıca zikredilen rivayetin nasih olduğu konusunda da ittifak oluşmuş değildir. Buna rağmen bu hadisin ayetin hükmünü neshettiği kabul edilmiştir. O halde uygulamada mütevatir olmayan hadislerle de Kur'an'ın neshine delil getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında haber-i vahitle Kur'an ve mütevatir sünnetin neshedilebileceği ve bunun da vaki olduğu görüşü daha isabetli görünmektedir.

Kaynakça

- Abdulazîz El-Buhârî, Alâuddîn b. Ahmed b. Muhammed, *Keşfu'l-esrar şerhu usûli'l-Bezdevî* (I-IV), Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî, yy, ty.
- Âmidî, Seyfuddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fî usûli'l-Ahkâm* (I-IV), Dâru's-sâmi', Riyâd 2003.
- Bâcî, Ebu'l-velîd, *İhkamu'l-fusûl fî 'ilmi'l-usûl*, thk. Abdulmecid Türkî, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, yy, 1986.
- Bakkal, Ali, İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996, sayı: 2.
- Beydâvî, Nâsiruddîn Abdullâh b. Ömer, *Minhâcu'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl*, thk. Şa'bân Muhammed İsmâil, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2008.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as el-Ezdî, *Süneni Ebî Dâvûd*, thk. Muhyiddîn Abdulhamîd, Mektebetu'l-asriyye, Beyrut, ty.
- Ebu'l-Hüseyn El-Basrî, Muhammed b. Ali b. et-Tayyîb, *el-Mu'temed fî usûli'l-fikh* (I-II), thk. Halîl el-Meys, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 1403.
- Emir Pâdişâh, Muhammed el-Hüseynî, *Teysîru't-tahrîr* (I-IV), Mustafa el-Bâbî el-Halebî, yy 2015.
- Gezgin, Ali Gâlip, "Kur'an'da Nesh problemine Eleştirel Bir Yaklaşım", *İslami Araştırmalar dergisi*, cilt 14, sayı:1, 2001.
- Görgün, Tahsin, "İnşâ", *DİA*, XXII, İstanbul 2000.
- Hasan, Ahmed, "Nesh Teorisi III", Çeviren Mehmet Paçacı, *İslâmî Araştırmalar*, 1987, cilt: 1, sayı:4, 102-107.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/> (Erişim tarihi: 02.04.2019).
- İbn Hâcib, Cemâluddîn Osman b. Ömer, *Muhtasaru Münthehe's-sûl ve'l-emel fî 'ilmeyi'l-usûl ve'l-cedel* (I-II), Dâru İbn Hazm, Beyrut 2006.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm* (I-VIII), thk Ahmed Muhammed Şâkir, yy, ty.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr el-Kureşî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Beyrut 1969.
- İbn Neccâr, *Şerhu'l-kevkebi'l-munî* (I-IV), thk. Muhammed ez-Zuheylî-Nezir Hâmâd, Mektebetu'l-ubeykân, Riyâd 1993.
- İbnü's-Sübkî, Tâcüddîn Abdulvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi, *Cem'u'l-cevâmi' fî usûli'l-fıkıh*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 2003.
- İbnü's-Sübkî, Tâcüddîn Abdulvehhâb b. Ali b. Abdulkâfi, *Ref'u'l-Hâcib 'an Muhtasar İbn Hâcib* (I-IV), 'Âlemu'l-kutub, Beyrut 1999.
- Îcî, Abdurrahman b. Ahmed, *Şerhu'l-Adûd alâ Muhtasari'l- Muntehe'l-usul*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 2000.
- İsnevî, Cemâluddîn Abdurrahîm b. el-Hasen, *Nihâyetu's-sûul fî şerhi Minhâci'l-usul* (I-IV), 'Âlemu'l-kutub, yy, ty.
- Karâfî, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, , *Şerhu't-Tenkihi'l-Fusûl fî ihtisâri'l-Mahsûl fî'l-usûl*, Dâru'l-fıkr, Beyrut 2004.
- Leknevî, Muhammed b. Abdulali b. Nizamuddîn Muhammed es-Sehâlevî, *Fevâtihu'r-rahâmüt şerhu Müsellimu's-subût*, (I-II), Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 2002.
- Mahallî, Calâluddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Bedru't-tâli' fî halli Cem'i'l-cevâmi'* (I-II), thk. Murtaza Ali ed-Dağistânî, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2012.
- Müslim, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim* (I-V), thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabiyye, Beyrût, ty.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer el-Hüseynî, *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fıkıh* (I-VI), thk. Câbir Feyyâz el-'Alvânî, Müessesetü'r-risâle, yy, ty.
- Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar es-Sem'ânî, *Kavâti'u'l-edille fî usûli'l-fıkıh* (I-IV), thk. Abdullâh b. Hâfız b. Ahmed el-Hakemî, Mektebetu't-tevbe, Riyâd 1319.
- Serahsî, Ebûbekr Muhammed b. Ahmed, b. Ebî Sehl, *Usulu's-Serahsî* (I-II), thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Lecnetu İhyâi'l-meârifî'n-Numânî, Haydârâbâd, ty.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1940.
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali el-Fîruzâbâdî, *el-Lüma' fî usûli'l-fıkıh*, thk. Abdulkâdir el-Hatîb el-Hüseynî, Mektebetu Nizâm, Bahreyn ty.
- Tâberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an* (I-XX), Dâru'l-fıkr, Beyrut 1995.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen* (I-IV), thk. Ahmed Muhammed Şâkir-Ahmed Fuâd Abdalbâkî, Matb'atu Mustafa el-Bâbî, el-Halebî, Mısır 1975.

Zekeriyya El-Ensârî, Ebû Yahyâ, Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed, *Gâyetu'l-vusûl şerhi Lübbi'l-usul*, Dâru'l-kutubi'l-Arabiyye, Mısır ty.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır, *el-Bahru'l-muhît fî usûli'l-fikh* (IVI), Dâru's-safve, Kuveyt 1988.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahadır, *Teşnîfu'l-mesâmi' bi Cem'i'l-cevâmi'* (I-IV), Mektebetu'l-Kurtubâ, Kâhire 1998.